

УДК 73.03(477)“20”

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-18>**Катерина ЦИГИКАЛО,***orcid.org/0000-0003-1958-1768**аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
(Київ, Україна) katia2304@gmail.com***Ольга ДЕНИСЮК,***orcid.org/0000-0002-8196-8608**кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
(Київ, Україна) olyadenysiuk@gmail.com*

ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СКУЛЬПТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

У статті проаналізовано та охарактеризовано історіографію дослідження української скульптури кінця ХХ – початку ХХІ століть. Систематизовано наявні на сьогодні в мистецтвознавчому наративі дослідження, які допоможуть визначити місце наукового осмислення скульптури як в локально українській перспективі так і світової, допоможуть означити актуальність таких праць в глобальному мистецькому процесі та окреслити рівень розвитку, можливості для подальшого розвитку цього напрямку в Україні.

У даній розвідці аналізуються праці, які фокусуються як на загальній історії скульптури України окресленого періоду, так і на концептуальному та ідейному ключі окремих скульпторів. Загальний перелік літератури з теми дослідження доволі обширний: у його вмісті як енциклопедичні видання з історії українського мистецтва, монографії про окремих скульпторів, публікації у книгах, що присвячені українському мистецтву скульптури, статті в популярних та наукових журналах провідних мистецтвознавців і дослідників з даної теми. Значну частку його складають каталоги та альбоми виставкових проєктів та творчості окремих скульпторів.

В дослідженні використані теоретичні джерела українських та зарубіжних дослідників. Серед них: М. Протас, Л. Лисенко, О. Голубця, Г. Склярєнко, А. Гончаренко, Д. Степовика, О. Федорука, В. Сидоренка, Д. Кравича, Г. Вишеславського, В. Одрехівського, Д. Корсуня та роботи інших дослідників, які так чи інакше торкалися досліджуваної теми. Саме їхні праці дають можливість оцінити стан розвитку української скульптури та сформулювати контекст, в рамках якого буде пролягати дослідження. Мистецтвознавчі розвідки скульптури українських дослідників, безумовно, стануть основою для подальших наукових здобутків наступних поколінь мистецтвознавців України. Це підтверджує проаналізований творчий доробок.

Ключові слова: українська скульптура, історіографія, Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, мистецтвознавче дослідження.

Kateryna TSYHYKALO,*orcid.org/0000-0003-1958-1768**Graduate student at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Art and Architecture
(Kyiv, Ukraine) katia2304@gmail.com***Olha DENYSIUK,***orcid.org/0000-0002-8196-8608**Associate Professor at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Art and Architecture
(Kyiv, Ukraine) olyadenysiuk@gmail.com*

HISTORIOGRAPHY OF THE RESEARCH OF UKRAINIAN SCULPTURE OF THE END OF THE 20TH – 21 CENTURY

The article analyzes and characterizes the historiography of the study of Ukrainian sculpture of the late 20th–21st century. The understanding and systematization of research and trends available today in the narrative of art history will help to determine the place of scientific understanding of sculpture both in the local Ukrainian perspective and to

determine the relevance of such works in the global art world, and to outline the level of development, opportunities for further growth of this direction in Ukraine.

This survey analyzes works that focus both on the general history of Ukrainian sculpture of the outlined period, and on the conceptual and ideological key of individual sculptors. The general list of literature on the topic is quite extensive: it includes encyclopedic publications on the history of Ukrainian art, monographs on individual personalities, publications in books devoted to Ukrainian art, articles in popular and scientific journals by leading specialists and experts in this topic, art historians and researchers. In addition, catalogues and albums of exhibition projects and works of individual sculptors make up a large part.

The research uses theoretical sources from Ukrainian and foreign researchers. Among them: M. Protas, L. Lysenko, O. Golubtsia, H. Sklyarenko, D. Stepovyk, O. Fedoruk, V. Sydorenko, D. Kravych, D. Korsun, and the works of other researchers who in one way or another touched on the researched topic. It is their works that make it possible to assess the state of development of Ukrainian sculpture and form the context within which the research will take place. Art studies of sculpture by Ukrainian researchers became the basis for further scientific achievements of subsequent generations of art historians of Ukraine. This is confirmed by the analyzed creative output.

Key words: *Ukrainian sculpture, historiography, National Academy of Fine Arts and Architecture, art research.*

Постановка проблеми. Дослідження української скульптури ХХ століття має досить коротку історію. Свого часу, через той факт, що скульптура як вид мистецтва була дуже заідеологізована, чимало дослідників надавали перевагу іншим сферам дослідження. Тому активне написання статей та поява праць з історії української скульптури актуалізувалося тільки в період незалежності України. Опрацьовуючи наукові роботи українських мистецтвознавців ми отримуємо нагоду більш повно розкрити процес розвитку української сучасної скульптури, її зв'язок з деякими традиціями та тенденціями, започаткованими в радянський період. Сьогодні, перетнувши тридцяті річницю незалежності України, стикнувшись з повномасштабною військовою агресією з боку російської федерації, питання про віднайдення та усталення самобутнього українського мистецтва постає як ніколи актуальним. То ж і пошук зв'язків нового покоління скульпторів зі старшим актуалізується.

З набуттям Україною незалежності поступово наростало питання створення і виокремлення власне національної школи скульптури, що якісно відрізнялася б від російської, чи то болгарської, чи то якоїсь іншої, які вийшли з лона колишніх союзних республік. Власне питання про те, чи вдалося за тридцять років незалежності сформулювати чітко означене поняття такої національної школи, залишається відкритим. Проте вагомий вклад вітчизняних скульпторів у створенні їх «київської школи» беззаперечний.

Історія української скульптури ще не вивчена на належному рівні. Протягом останніх 30 років, коли фактично українська скульптура тільки повернула на шлях ствердження унікальної незалежної історії, дослідники зверталися переважно до вивчення і характеристики окремих напрямків, тем, з якими працюють скульптори. Проте створений ними масив інформації не є вичерпним і потребує подальшого дослідження.

Аналіз досліджень. Безспірним є те, що до останнього часу увага мистецтвознавців, авторів монографій, оглядів здебільшого зосереджувалась на окремих аспектах творчості деяких скульпторів та аналізі їхньої творчості. Сьогодні, коли відбувається переоцінка ряду явищ українського мистецтва, що мали місце в мистецтві радянського періоду, важливо прослідкувати канву формування певних тенденцій, напрямків у творчості плеяди українських скульпторів доби незалежності або ж навпаки констатувати їх відсутність, чи відхід від них.

Дослідженням української скульптури, її розвитком та історією займалося чимало вчених. Немало праць фокусуються на історії, концептуальному та ідейному ключі деяких скульпторів. Загальний перелік таких робіт доволі обширний. До нього входять і історичні огляди, енциклопедичні видання про історію українського мистецтва, монографії про окремі персоналії, публікації у книгах, присвячених українському мистецтву, статті в популярних та наукових журналах провідних спеціалістів та експертів у даній темі. Крім того важливу роль у дослідженні відіграють каталоги та альбоми присвячені виставковим проектам та творчості окремих скульпторів.

Вагомою джерельною базою даної розвідки є праці таких відомих українських мистецтвознавців як: М. Протас, Л. Лисенко, О. Голубця, Г. Скляренко, Д. Степовика, О. Федорука, Г. Вишеславського, В. Сидоренка, Д. Кравича, Д. Корсуня та інших. У своїх працях вони розглядають проблематику української скульптури, найважливіші тенденції українського мистецтва та дають можливість оцінити стан розвитку української скульптури.

Мета статті – розглянути історіографію дослідження української скульптури за означений період та охарактеризувати основні праці, присвячені даній темі.

Виклад основного матеріалу. Теоретичною базою дослідження даної теми стали, в першу чергу, наявні переважно вітчизняні узагальнюючі праці з історії українського мистецтва та скульптури. Розкриваючи творчість окремих художників дослідники прагнули зрозуміти та осягнути ті історичні реалії, в яких вони творили, а також витоки, що безумовно сягають коренями в класичне академічне мистецтво, домінуючі тенденції, взаємозв'язки та взаємовпливи у розвитку мистецтва, зокрема скульптури.

Зокрема, послідовно історію розвитку та трансформації української скульптури викладено в 5 томі «Історії українського мистецтва». В ґрунтовній праці про українське мистецтво ХХ століття докладно, наскільки цього дозволяє формат книги, розглянуто етапи розвитку мистецтва скульптури. Автори Л.О. Лисенко та М.О. Протас логічно та послідовно виклали основні віхи становлення та розвитку цього виду образотворчого мистецтва України. Даючи характеристику розвитку скульптури останньої третини ХХ ст., автори пишуть, що «починаючи з другої половини 1970-х традиційні і єдино можливі образи робітників, колгоспниць, героїв революцій та воєн, видатних діячів культури стали поступово співіснувати з замріяними витонченими дівчатами, мутантами, балеринами. Молоде покоління спробувало протиставити героїчному – ліричне, типовому – одухотворене, монументальному – камерне» (Лисенко, Протас, 2007: 807). В розділі, присвяченій 1980–1990-м рокам, автори розглядають через історичну та політичну призму важливий в контексті дослідження новий підйом мистецтва скульптури. Адже здобуття Україною незалежності відкрило перед скульпторами нові можливості та простори для творчості, до того обмеженими досить жорсткими ідеологічними рамками, дозволило по-іншому працювати з формою. Нові історичні реалії спонукали прорив у сфері скульптури, коли форма почала трактуватися за постмодерністською парадигмою (Лисенко, Протас, 2007: 802).

Серед праць, які розглядають мистецтво України в поступовому його розвитку протягом ХХ-ХХІ століть важливо згадати працю Аліси Ложкіної «Перманентна революція. Мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття». В ній авторка досліджує як змінювалося українське мистецтво впродовж тривалого періоду минулого століття, зробивши відповідні акценти на часи незалежності України. А. Ложкіна накладає на карту мистецького життя події суспільно-політичного характеру, формуючи таким чином зв'язки впли-

вів тієї чи іншої події (на кшталт революції) на творчі висловлювання творців. Варто зазначити симптоматичне явище для подібних видань. Адже скульптурі в книзі приділено досить мало уваги. Фактично розповідь сфокусована на живописних та графічних творах, фотографії. Окремо приділено увагу акціям нонконформістів, хепенінгам та перформансам останніх десятиліть. Виділяється і поняття інсталяції. Авторка широко розкриває тему відлиги 1960-х, коли «у мистецтво поступово повертаються імена культурних діячів, репресованих у 1930-х. <...> завдяки старанням мистецтвознавців в офіційному дискурсі відбуваються певні поступки модернізму. У 1966–1969 роках виходить друком шеститомна «Історія українського мистецтва» за редакцією авторитетного офіційного літератора, колишнього футуриста Миколи Бажана. П'ятий том дослідження присвячено мистецтву початку ХХ століття» (Ложкіна, 2019: 181). Це дає більш глибоке розуміння певних процесів, які вливали на мистецтво кінця ХХ століття. Проте скульптура, як надзвичайно сильний вид мистецтва, який в радянський час ніс чи не головну ідеологічну функцію, описаний за залишковим принципом.

В контексті розгляду цього періоду мистецтвознавиця Людмила Лисенко аналізує та акцентує увагу на важливості окремих імен для цього нового витка українського мистецтва у статті «У пошуках загублених зв'язків» для журналу Образотворче мистецтво. Наприклад, не раз вона згадує ім'я О. Кухаря та О. Сухоліта, зокрема, «відверто-аналітичну» дипломну роботу О. Сухоліта – «Очікування» (1986). Авторка зазначає, що фігуративна скульптура, часто створювана на замовлення державного апарату, в цей період відійшла на другий план і дала початок новому світобаченню (Лисенко, 1993: 23). В цьому ж контексті Л. Лисенко пише про основні проекти, які стали знаковими для розвитку тогочасного мистецтва. Це проекти творчої групи у складі О. Сухоліта, О. Рідного, А. Полоника, С. Дзюби, Р. Кухаря: «Ієрархія простору» (1992), «Адамове дерево» (1993) (Лисенко, 1993: 24). Вона не аналізує детально ці проекти, а лише стисло окреслює їх місце в історії розвитку мистецтва скульптури в українському творчому ареалі кінця ХХ століття.

Ще однією ґрунтовною працею, яка дає можливість всебічно та повно осягнути історію української скульптури кінця ХХ століття є праця мистецтвознавиці Марини Протас. У своїй ґрунтовній роботі «Українська скульптура ХХ століття» вона визначає мистецтво скульпторів останньої чверті століття як період зародження нових модерніст-

ських ідей, протистояння соцреалізму, західним колегам. На 1990-ті рр. припадає пік найпотужніших експериментів, серед яких проєкт «Азбука» (1991) ініційований групою художників, до якої увійшли О. Сухоліт, А. Полоник, А. Кухар, І. Дзюба та О. Рідний. Це була подорож углиб віків, де автори намагалися знайти відповіді на запитання «Що таке скульптура?» (Протас, 2006: 182)

У статті «Стилістико-парадигмальна дихотомія української скульптури в контексті культурно-мистецьких явищ ХХ ст.» М. Протас вказує на коливання української скульптури другої половини 80-х років між двома вісями зауважуючи, що «прихильники ренесансних парадигм формотворення переглядали на різноманітних індивідуально-модерністських засадах морфологію скульптури, оминаючи ідеологію і акцентуючи нормальні аспекти творчості; тоді як радикальні новатори прилинули в царину об'єктних інсталяцій, концептуальних проєктів, відмовляючи традиційним способам моделювання, образності взагалі і фактично залишаючи видову галузь скульптури» (Протас, 2003: 100). Дослідниця згадує імена таких скульпторів як П. Антип та О. Рідний, та вказує на утвердження в їх роботах та творчості інших скульпторів принципів декоративізму, а також вільного і розкутого ставлення до простору, а також до фактури.

Марина Протас в іншій своїй статті «Українська скульптура в контексті інтеграційних явищ світової культури», розкриваючи тему розвитку української скульптури, наголошує на зміні «психології творчості» українських скульпторів, особливо серед молодих, підтверджуючи цю тезу згадкою про «метаморфози пластичного мислення» групи «Азбука» виставкою «Ієрархія простору», що стало локальним етно-національним явищем (Протас, 2008: 142).

Окремої уваги заслуговують праці мистецтвознавиці Галини Скляренко, яка повсякчас публікує книги та статті, які висвітлюють мистецтво України в різних його іпостасях. Предметом її досліджень часто виступає українське мистецтво ХХ століття. Проте загалом в своїх дослідженнях вона не обмежується певними хронологічними рамками, а зосереджується на цілісному розкритті певного феномену.

В своїх працях вона часто приділяє увагу мистецтву скульптури та скульпторам. Наприклад, у книзі «Сучасне мистецтво України. Портрети художників», вона подає короткі есе зі стислим описом творчого підходу основних віх діяльності та біографій художників. Галина Скляренко в огляді українського мистецтва

1980-х – 2000-х рр. визначила важливість нових «дослідницьких» проєктів, які показали поворот в мистецтві наприкінці ХХ ст. (Скляренко, 2018: 224). Авторка визначає етапні проєкти на шляху актуалізації сучасного мистецтва та її первинних витоків. Наведені в книзі есеї про 25 художників України умовно формують портрет українського мистецтва, його часовий зріз. Серед представлених імен тексти про таких художників та скульпторів є актуальними для дослідження власне історії української скульптури: Олександр Дяченко та Олександр Сухоліт як скульптори, та Олександр Бабак та Віктор Сидоренко, як художники, чия творчість фокусується не стільки на скульптурі, але вони активно включають інсталяції та віртуальну реальність у свої проєкти, що стає частиною актуального процесу розвитку київської школи скульптури.

Схожим за принципом структурної побудови з попереднім виданням є праця Г. Скляренко «Нова українська скульптура» опублікована у 2021 році. В ній авторка теж уміщає ряд коротких есе про митців та аналізує окремі їх роботи. Авторка стверджує, що скульптура належить сьогодні до того виду мистецтва, де інноваційні процеси відбуваються чи не найпомітніше, залучаючи до її образного світу широкий діапазон нових тем, мотивів, художніх мов, матеріалів та засобів виразності (Скляренко, 2021: 7). Авторка намагається відслідкувати ці процеси в сучасній українській скульптурі та показати, які ідеї, образи, формальні новації пропонують її автори. Книга присвячена творчості нового покоління українських митців, яке активно заявило про себе в останні десятиліття, суттєво змінивши традиційні візії не лише скульптури, а й українського мистецтва в цілому. В книзі проаналізовано творчість Назара Білика, Дмитра Грека, Петра Гронського, Єгора Зігури, Олексія Золотарьова, Іллі Новгородова, Віталія Протосені, Даніїла Шуміхіна. Дана праця хоч дає певний зріз і погляд на українських скульпторів, проте підбірка персоналій в ній досить обмежена та не є в повній мірі репрезентативною для відображення актуальної ситуації художньої сцени 2020-х років.

Не можна обминути увагою ще декілька праць Галини Скляренко: це «Українські художники: з відлиги до незалежності» та збірник її статей «На берегах. Нотатки до українського мистецтва ХХ століття». Перша з них фактично подає історію українського мистецтва між 1960-ми та 1990-ми роками. Авторка здійснює аналіз даного періоду, звертається до життя та творчості окремих персоналій, зауважуючи, що «саме з 1960-х

в нашій культурі розпочалася нова «доба репродукцій», коли часто за чорно-білими фото у зарубіжних журналах художники намагалися зрозуміти, що відбувається у світовому мистецтві» (Скляренко, 2018: 14). Саме тоді почалася доба індивідуальностей (які суворо придушувалися в Радянському Союзі і особливо в Україні – авт.), коли саме власні шляхи та особливості бачення і розуміння мистецтва стали рушійними для мистецтва. Книга також поділена на окремі есе про персоналії, що творили в зазначений час. Зокрема, в книзі розглянуто творчість скульптора Михайла Грицюка.

В іншому вищезгаданому виданні «На берегах. Нотатки українського мистецтва ХХ століття» Г. Скляренко збрала під однією обкладинкою близько 40 статей і нарисів, опублікованих в українських та зарубіжних виданнях з кінця 1980-х. За словами автора передмови до збірника ці статті «фактично становлять у своїй сукупності концепт нової історії нового українського мистецтва представленого у широкому світовому контексті» (Скляренко, 2007: 6).

На наш погляд, доречним буде також згадати і видання довідникового типу. Такими є, наприклад, «Скульптура. Словник термінів» (Скульптура. Словник, 2005) виданий Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв у 2005 році, а також «Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України» (Вишеславський, Сидор-Гібелінда, 2010) за авторством мистецтвознавців Г. Вишеславського та О. Сидора-Гібелінди. Остання є колективною монографією, яка висвітлює етапи розвитку сучасного мистецтва на прикладах художніх практик вітчизняних українських художників, відсилками до аналогічних практик у світовій практиці.

Варто також відмітити одне із найбільш актуальних на сьогодні видань – «Словник сучасного мистецтва» виданий за підтримки Українського культурного фонду (Словник сучасного мистецтва, 2021). Це також колективне видання, де авторами стали К. Бадянова, Є. Белорусець, О. Брюховецька, А. Дорошенко, А. Калугер та інші. Саме видання не має ознак власне словника, кожен із співавторів – автор статті про явище в українському мистецтві, яке досліджує. Цікавими серед інших цікавими в контексті заданої теми видаються статті Л. Лозового «Національне представництво», у якій він вказує на характерні ознаки впливу національної ідеї на художника чи художницю та місце останніх у понятті національного представництва. (Словник сучасного мистецтва, 2021:106-107); та Є. Белорусець під назвою «Скандальний художник» (Словник сучасного мистецтва, 2021: 134-135), в якій вона визначає основні характеристики такого сьогодні актуального на українській арт сцені поняття як «скандальний художник», даючи основні принципи поведінки художників з таким «званням», а також вказуючи на дії тих чи інших структур (галерей, університетів та їх керівництва), які спонукають художника до супротиву. Такі джерела хоч і не основними для дослідження української скульптури кінця ХХ-ХХІ століття, але допомагають зрозуміти реальні умови творчості українських митців, всього творчого процесу в Україні.

Над дослідженням теми української та світової скульптури також активно працює мистецтвознавець О. Голубець. У праці «Мистецтво ХХ століття: український шлях» (Голубець, 2012) в трьох розділах представлено його погляд на історію українського мистецтва ХХ століття. Інша книга «Магія третього виміру» фокусується принципово лише на скульптурній пластиці. Автор подає історію світового мистецтва скульптури ХХ ст. Окремий розділ присвячено сучасній українській скульптурі. На тлі динамічних подій кінця ХІХ – початку ХХІ століття досліджено шляхи розвитку мистецтва скульптури в Україні. О. Голубець дає характеристику подій 1990-х в Україні, які призвели до проголошення історичного акту незалежності України. Це відобразилося і на мистецькій спільноті, зокрема, в ній активно відроджувалися в цей період неформальні мистецькі об'єднання: знамениті «Погляд» (1987), «Живописний заповідник» (1992) в Києві, «Шлях» у Львові, «Хоругва» у Тернополі та ін. Також художники отримали можливість спілкуватися із західними колегами, робити спільні проекти, переймати кращий мистецький досвід. Автор вказує на продовження певних традицій західно-європейського кшталту, при цьому ці новачки насаджувалися на радянську модель розуміння скульптури. «Іноді вони навіть не зауважували, що вибір «новітніх монументів» відбувається згідно зі застарілими вимогами радянських часів» (Голубець, 2020: 116). О. Голубець також вказує на різницю між поняттям «монументальної скульптури», яка більше резонує з минулим соцреалістичним досвідом країни та поняттям «публічної скульптури» в українському мистецтві. Гігантomanія, привита скульпторам радянським художнім замовленням, залишає для свого означення «монументальна скульптура»; ті ж нові монументи, які не мали на меті пригнічення людини та були співрозмірні їй, фахівці почали називати «публічною скульпту-

рою» або «скульптурою у публічному просторі» (Голубець, 2020: 118). Автор надає перелік характерних пам'яток та монументів для обох цих видів, аналізує детально окремі твори.

Джерелознавчий та історіографічний опис даної розвідки беззаперечно буде неповним без аналізу праць та досліджень, які висвітлюють становлення та історію формування та розвитку скульптурного факультету Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури (далі – НАОМА). Академія мистецтва в Києві з часу появи на мистецькій царині стала найважливішим центром художньої освіти в Україні. Перипетії її створення, існування в умовах евакуації, зміни навчальних планів та переворот у ідейному спрямуванні виховання авторів дозволяють відтворити ланцюжок подій та персоналій, які стояли у витоків української скульптури.

Одним з найбільш ранніх праць на цю тему можна назвати книгу автора-упорядника П. Говді «Вірність традиціям». Автор наводить основні віхи становлення художньої школи в Україні за роки радянської влади. До висвітлення історії скульптурного факультету зверталися вже згадана вище дослідниця Людмила Лисенко та Людмила Сак у їхній статті «Історія скульптурного факультету Київського державного художнього інституту (1917–1992). Частина І». Потрібно відзначити, що текст містить скорочений і уточнений в деталях рукописний варіант історії скульптурного факультету, написаний Л. Сак у 1966, доповнений у 1974 р. До нього також було додано матеріали окремих студентських робіт: матеріали І. Савіної до її магістерської роботи 2017 р. і роботи бакалавра 2016 р. Н. Сьоміної. У статті присвяченій історії скульптурного факультету автори висвітлюють основні віхи його формування, дають короткий аналіз творчості професорів факультету, тих основних ідей, які вони сповідували як викладачі, програми курсу (Лисенко, Сак, 2018).

На окрему згадку заслуговують скульптурні факультети Львівської та Харківської академії мистецтв. Ці дві академії поруч з Київською складають кістяк художньої освіти в Україні. Кожен зі своїм унікальним спрямуванням. І якщо в Києві ми можемо спостерігати відданість традиції класичної академічної школи, що збережена до сьогодні, то Львів відзначається більшим спрямуванням до західних напрямів мистецтва, а Харків, навпаки, вирізняється прибічником конструктивістських форм та цікавих формальних рішень.

Кафедра скульптури Львівської академії мистецтва була заснована у 1946 році, та фактично є досить молодою. Навчально-творчі програми

кафедри базуються на традиціях класичної європейської та української скульптури, а також постійно удосконалюються з огляду на сучасні мистецькі тенденції.

Харківська школа скульптури має глибоке коріння та традиції. Започаткувала її Е. Блох – відома скульпторка та педагог. З огляду на те, що Е. Блох була ученицею відомого французького скульптора О. Родена через призму її бачення відбувалося становлення українських скульпторів з традиціями європейської пластики. Про харківських митців інформацію можна почерпнути у альбомі «Гармонія пластики». Як зазначено у альбомі зазначено, що лише 1995 року вперше за 70 років випускники харківського художньо-промислового інституту влаштували виставку (Мартиняк, 2006: 7-8). Цей момент нерозривно пов'язаний з Харківською муніципальною галереєю.

Щодо Львова, то основним дослідником «львівської школи скульптури» можемо з впевненістю назвати вже згаданого вище доктора мистецтвознавства, професора О. Голубця. За його словами, наприкінці 1980-х – початку 1990-х років почалися швидкі зміни у мистецькому середовищі. Проте він зазначає, що для українських і, зокрема львівських митців, процес пізнання цих нових форм скульптури почався лише у 1990-х (Голубець, 2015).

Українська скульптура, за останні тридцять років, неодноразово ставала темою ґрунтовних дисертаційних досліджень. Зокрема, важливим джерелом знань, що присвячене дослідженню історії скульптурного факультету НАОМА є робота Ц. Цоневої «Концепція і методика викладання скульптури в Українській академії мистецтва» (пер. з рос. К. Цигикало керівник П. Білецький). У дисертації авторка дає розгорнуту історію формування скульптурного факультету. Основною фігурою скульптурного факультету визначає М. Лисенка. Окрім того вона також виділяє постать учня М. Лисенка – В. Бородая, описуючи його життєвий та творчий шлях. Саме ці два скульптори, на думку авторки, і є тими посталями-стержнями, які стали обличчям скульптурного факультету художнього інституту в післявоєнний період. Авторка формує цілісну картину виховання скульптора в Київському художньому інституті (НАОМА) до початку 1990-х (Цонева, 1995: 5-6).

Дисертаційне дослідження вище згаданої вже дослідниці української скульптури М. Протас «Тенденції розвитку сучасної української станкової скульптури. 1970–1990 роки», що була

захищена у 1994 році також є вагомим внеском до історії української скульптури. Авторка зачіпає початок 1990-х та презентує повний огляд тенденцій української скульптури не фокусуючись на окремому осередку чи школі, а розкриваючи тенденції скульптури різних регіонів.

Одне із останніх дисертаційних досліджень, що були захищені в НАОМА та присвячені українській скульптурі – «Українська скульптура кінця ХХ – початку ХХІ століття: трансформації монументального формотворення» В. Одрехівського, в якому зібрано і систематизовано наявний матеріал з окресленої теми, узагальнено та проаналізовано джерела досліджень українських та зарубіжних науковців, котрі торкалися вивчення монументальної скульптури. Серед інших праць, в яких широко розкривається історія української скульптури також можна назвати працю Г. Вишеславського «Нова хвиля» у візуальному мистецтві України кінця 1980-х – початку 1990-х (соціокультурний аспект)». Автор вводить в науковий контекст раніше (до 2014 року. – авт.) маловідомі факти з мистецького життя Львова, Івано-Франківська, Одеси, Харкова та Києва. Підтримує та

певною мірою доповнює це дослідження праця А. Гончаренко «Трансформації розвитку української скульптури (в контексті культурно-мистецьких процесів 1990-х – 2000-х рр.)», в якій вона розглядає, як соціокультурні процеси вплинули на станкову та монументальну скульптуру, які техніко-інноваційні рушення сталися в українській скульптурі протягом 1990–2000-х років.

Висновки. Історія розвитку скульптури України не завжди була головною в оптиці дослідників-мистецтвознавців. Часто це було пов'язано з ідеологічним забарвленням, яке мала скульптура в радянський період. Тобто ні художник, ні дослідник не мали доволі свободи аби творити чи аналізувати скульптури без звернення до певних ідеологізованих радянських кліше. Лише з проголошенням Україною незалежності, незалежним стало і мистецтво. З цього часу з'являється мистецтво, вільне від держзамовлення та політики. Сучасні мистецтвознавчі розвідки скульптури українських дослідників стали основою для подальших наукових здобутків наступних поколінь мистецтвознавців України. Це підтверджує проаналізований нами їх творчий доробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірність традиціям: живопис, графіка, скульптура, архітектура. Альбом / Ав.-уп. П.І. Говдя. Київ : Мистецтво, 1982. 175 с.
2. Вишеславський Г., Сидор-Гібелінда О. Термінологія сучасного мистецтва. Париж-Київ: Terra Incognita, 2010. 416 с.
3. Вишеславський Г.А. «Нова хвиля» у візуальному мистецтві України кінця 1980-х – початку 1990-х (соціокультурний аспект). автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. мист-ва: 26.00.01. Київ, 2014. 20 с.
4. Гармонія пластики. / авт.-уп. О. Мартиняк. Харків : Колорит, 2006. 120 с.
5. Голубець О. Магія третього виміру: скульптурна пластика кінця ХІХ – початку ХХІ століття: монографія / ред. Г. Голубець, У. Крук; Пер. О. Безугла. Львів : Колір ПРО, 2020. 142 с.
6. Голубець О. Мистецтво ХХ століття – український шлях. Львів : Колір ПРО, 2012. 199 с.
7. Голубець О. Сучасна скульптура Львова. Львів: БаК, 2015. 143 с.
8. Гончаренко А.О. Трансформації розвитку української скульптури (в контексті культурно-мистецьких процесів 1990-х – 2000-х рр.). автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. мист-ва: 26.00.01. Івано-Франківськ, 2015. 16 с.
9. Лисенко Л., Протас М. Скульптура. *Історія українського мистецтва: у 5 т. Т. 5: Мистецтво другої половини 1950-х – 1980-х років*. Київ : НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського, 2007. С. 802-827.
10. Лисенко Л. У пошуках загублених зв'язків. *Образотворче мистецтво*. 1993. № 2. С. 22-25.
11. Лисенко Л. Сак Л. Історія скульптурного факультету Київського державного художнього інституту (1917–1992). Ч. І. : Веб сайт. URL : <https://arthoda.com.ua/2018/05/08/istoriia-skulpturnoho-fakultetu-ky/> (Дата звернення 28.11.2022)
12. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття. Київ : ArtHuss, 2019. 544 с.
13. Одрехівський В.В. Українська скульптура кінця ХХ – початку ХХІ століття: трансформації монументального формотворення. Київ, 2018. 456 с.
14. Протас М.О. Українська скульптура ХХ ст. Київ: ППСМ АМУ, Інтертехнологія, 2006. 278 с.
15. Протас М.О. Українська скульптура в контексті інтеграційних явищ світової культури. *Українське мистецтво*. 2008. № 4. С. 140-144.
16. Протас М.О. Тенденції розвитку сучасної української станкової скульптури. 1970 – 1990 рр. автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. мист-ва : 17.00.04. Київ : 1994. 20 с.
17. Скляренко Г. Нова українська скульптура. Київ : ArtHuss, 2021. 304 с.
18. Скляренко Г. На берегах. Нотатки до українського мистецтва ХХ ст.: зб. статей. Київ : Софія-А, 2007. 336 с.
19. Скляренко Г. Сучасне мистецтво України. Портрети художників. Вид. 3, доп. Київ : ArtHuss, 2018. С. 224-331.
20. Скляренко Г. Українські художники: з відлиги до незалежності. Київ : ArtHuss, 2018. 288 с.
21. Скульптура: Словник термінів / укл. В.А. Онищенко. Київ : Державна академія керівних кадрів України, 2005. 44 с.
22. Словник сучасного мистецтва. Посібник. Випуск 1. / упор. К. Бадянова, Л. Наконечна. Київ : ФОП Лопатіна О.О., 2021. 144 с.

23. Цонєва Ц. Концепция и методика преподавания скульптуры в Украинской академии искусства. автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. мист-ва : 17.00.04. Київ, 1995. 16 с.

REFERENCES

1. Virnist tradytsiiam: zhyvopys, hrafika, skulptura, arkhitektura. Albom [Faithfulness to traditions: painting, graphics, sculpture, architecture. Album] / Avt.-up. P.I. Hovdia. Kyiv: Mystetstvo, 1982. 175 p. [in Ukrainian]
2. Vysheslavskiy H., Sydor-Hibelinda O. Terminolohiia suchasnoho mystetstva. [Terminology of modern art]. Paris-Kyiv: Terra Incognita, 2010. 416 p. [in Ukrainian]
3. Vysheslavskiy H.A. «Nova khvyliia» u vizualnomu mystetstvi Ukrainy kintsia 1980-kh – pochatku 1990-kh (sotsio-kulturnyi aspekt). Avtoref. dys. na zdobuytiia nauk. st. kand. myst-va : 26.00.01. [«New wave» in the visual art of Ukraine of the late 1980s – early 1990s (sociocultural aspect). Abstract for obtaining the scientific degree of candidate of art history: 26.00.01] Kyiv: IPSM. 2014. 20 p. [in Ukrainian]
4. Harmoniia plastyky [Harmony of the plastic]. / avt.-up. Martyniak O. Kharkiv: Koloryt. 2006. 120 p. [in Russian]
5. Holubets O. Mahiia tretoho vymiru: skulpturna plastyka kintsia XIX – pochatku XXI stolittia: monohrafiia [The magic of the third dimension: sculptural plastic of the end of the XIX – beginning of the XXI century: monograph] / red. H. Holubets, U. Kruk; Per. O. Bezuhla. Lviv: Kolir PRO, 2020. 142 p. [in Ukrainian]
6. Holubets O. Mystetstvo XX stolittia – ukrainskyi shliakh [Art of the 20th century – the Ukrainian way]. Lviv: Kolir PRO, 2012. 199 p. [in Ukrainian]
7. Holubets O. Suchasna skulptura Lvova [Lviv contemporary sculpture]. Lviv: BaK, 2015. 143 p. [in Ukrainian]
8. Honcharenko A.O. Transformatsii rozvytku ukrainskoi skulptury (v konteksti kulturno-mystetskykh protsesiv 1990-kh – 2000-kh rr.). Avtoref. dys. na zdobuytiia nauk. st. kand. myst-va : 26.00.01. [Transformations in the development of Ukrainian sculpture (in the context of cultural and artistic processes of the 1990s – 2000s). Abstract for obtaining the scientific degree of candidate of art history : 26.00.01]. Ivano-Frankivsk, 2015. 16 p. [in Ukrainian]
9. Lysenko L., Protas M. Skulptura / Istoriia ukrainskoho mystetstva: u 5 t. [Sculpture / History of Ukrainian art: in 5 volumes]. T. 5: Mystetstvo druhoi polovyny 1950-kh – 1980-kh rokiv [Art of the second half of the 1950s – 1980s]. Kyiv: NAN Ukrainy, IMFE im. M. Rylskoho., 2007. pp. 802-827. [in Ukrainian]
10. Lysenko L. U poshukakh zahublenykh zviyazkiv [In Search of Lost Connections]. *Obrazotvorche mystetstvo*. 1993. № 2. pp. 22-25. [in Ukrainian]
11. Lysenko L. Sak L. Istoriia skulpturnoho fakultetu Kyivskoho derzhavnogo khudozhnogo instytutu (1917–1992). Ch. I [History of the Sculpture Faculty of the Kyiv State Art Institute (1917–1992). Part I]. Web site. URL : <https://arthoda.com.ua/2018/05/08/istoriia-skulpturnoho-fakultetu-ky/> (data zvernennia 28.11/2022) [in Ukrainian]
12. Lozhkina A. Permanentna revoliutsiia. Mystetstvo Ukrainy XX – pochatku KhKhI stolittia [Permanent revolution. Ukrainian art of the 20th and early 21st centuries]. Kyiv: ArtHuss, 2019. 544 p. [in Ukrainian]
13. Odrekhivskiy V.V. Ukrainska skulptura kintsia XX – pochatku XXI stolittia: transformatsii monumentalnogo formotvorennia [Ukrainian sculpture of the late 20th and early 21st centuries: transformations of monumental form-making]. Kyiv, 2018. 456 p. [in Ukrainian]
14. Protas M.O. Ukrainska skulptura XX st. [Ukrainian sculpture of the 20th century] Kyiv: IPSMAMU, Intertekhnolohiia, 2006. 278 p. [in Ukrainian]
15. Protas M.O. Ukrainska skulptura v konteksti intehratsiinykh yavlyshch svitovoi kultury [Ukrainian sculpture in the context of integration phenomena of world culture]. *Ukrainske mystetstvo*. Kyiv, 2008. № 4. pp. 140-144. [in Ukrainian]
16. Protas M.O. Tendentsii rozvytku suchasnoi ukrainskoi stankovoi skulptury. 1970 – 1990 rr. Avtoref. dys. na zdobuytiia nauk. st. kand. myst-va : 17.00.04 [Trends in the development of modern Ukrainian easel sculpture. 1970–1990. Author's abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of art history]. Kyiv: 1994. 20 p. [in Ukrainian]
17. Skliarenko H. Nova ukrainska skulptura [New Ukrainian sculpture]. Kyiv: ArtHuss, 2021. 304 p. [in Ukrainian]
18. Skliarenko H. Na berehakh. Notatky do ukrainskoho mystetstva KhKh st.: zb. statei [On the shores. Notes on Ukrainian art of the 20th century: coll. articles]. Kyiv: Sofiia-A, 2007. 336 p. [in Ukrainian]
19. Skliarenko H. Suchasne mystetstvo Ukrainy. Portrety khudozhnykiv [Modern art of Ukraine. Portraits of artists]. Vyd. 3. Kyiv: ArtHuss, 2018. pp. 224-331. [in Ukrainian]
20. Skliarenko H. Ukrainski khudozhnyky: z vidlyhy do nezalezhnosti [Ukrainian artists: from the thaw to independence]. Kyiv: ArtHuss, 2018. 288 p. [in Ukrainian]
21. Skulptura: Slovnyk terminiv [Sculpture: Glossary of terms] / Ukl. V.A. Onyshchenko. Kyiv: Derzhavna akademiia kerivnykh kadrov Ukrainy, 2005. 44 p. [in Ukrainian]
22. Slovnyk suchasnoho mystetstva. Posibnyk [Dictionary of contemporary art]. Vypusk 1. / Upor. K. Badianova, L. Nakonechna. Kyiv: FOP Lopatina O.O., 2021. 144 p. [in Ukrainian]
23. Tsonieva Ts. Kontseptsyia i metodika prepodavanyia skulptury v Ukrainskoi akademii iskusstva. Avtoref. dys. na zdobuytiia nauk. st. kand. myst-va : 17.00.04 [The concept and methodology of teaching sculpture at the Ukrainian Academy of Art. Abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree candidate of art history : 17.00.04]. Kyiv: NAOMA, 1995. 16 p. [in Russian]